

Formulating a Conceptual Model of Modesty Based on Islamic Teachings

Asghar Yousefzadeh Vafaei¹, Jafar Golmohammadi^{2✉}, Masoud Nour Alizadeh³, and Vahid Vahedjavan⁴

1. Department of Islamic Knowledge, Faculty of Islamic Studies and Thoughts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: a.yousefzade@ut.ac.ir

0009-0004-8041-9764

2. Corresponding Author, Department of Islamic Knowledge, Faculty of Islamic Studies and Thoughts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: gmohamad@ut.ac.ir

0000-0002-9595-6990

3. Department of Psychology, Shahed University, Tehran, Iran.

Email: mnoor57@gmail.com

0000-0001-9078-2197

4. Department of Islamic Knowledge, Faculty of Islamic Studies and Thoughts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: vahedjavan@ut.ac.ir

0000-0003-1443-1007

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 18 June 2025

Received in revised form 03
August 2025

Accepted 27 August 2025

Available online 04 October 2025

Keywords:

modesty,
Islamic teachings,
conceptual model,
ethics and education.

ABSTRACT

Objective: The aim of the present study is to develop a conceptual model of modesty based on Islamic teachings in order to identify its mechanisms, components and consequences and to present an applicable framework for promoting modesty and preventing immodesty.

Method: This study is a qualitative research and was conducted as a content analysis with a data-based approach and within the framework of the «conceptual modeling method of Islamic texts». For this purpose, Quranic and narrative texts were analyzed and statements that included the word «modesty» or its derivatives were extracted. The modeling stages included open, axial and selective coding and finally 9 main constructs and 62 components were extracted.

Results: The conceptual model of modesty around the central phenomenon of modesty was presented in the form of eight dimensions: causal conditions including origin and causative factors; modesty strategies; intervention conditions including preconditions, facilitators and intensifiers; inhibiting conditions including barriers and weakeners; contexts and positions of the necessity of modesty; positions of the necessity of immodesty; positive consequences of modesty; and consequences of immodesty. To assess the validity and reliability of the components, the Delphi method was used and the opinions of seven experts in the field of ethics and education were received. The Content Validity Index (CVI) was reported as very good.

Conclusions: The results of this study show that the conceptual model of modesty has high applicability for guiding cultural, educational, training, media, and governance programs. This model can be used to prevent and combat cultural invasion, promote chaste living, and promote modest behaviors, and provide a comprehensive framework for policymaking and designing ethical interventions.

Cite this article: Yousefzadeh Vafaei, A., Golmohammadi, J., Nour Alizadeh, M., & Vahedjavan, V. (2025). Formulating a Conceptual Model of Modesty Based on Islamic Teaching. *The Islamic Journal of Women and the Family*, 13 (3), 7 - 25. <https://doi.org/10.22034/ijwf.2024.19950.2359>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijwf.2024.19950.2359>

Introduction

Modesty is one of the moral and behavioral virtues that has been particularly emphasized in Islamic texts; in such a way that in some narratives, «religion» is introduced as being equal to «modesty» and religion is not possible without modesty. As Imam Sadegh said: «He who lacks modesty does not have faith» (Koleini, 1407AH, 2/-) and Imam Ali mentioned modesty as «the key to every good thing» (Al-Amedi al-Tamimi, 1410AH). Modesty is a good virtue that is aroused when the light of reason shines and prevents a person from ugliness (Feiz Kashani, 1417AH). The meaning of «modesty» in this study is behavior arising from modesty; that is, a person behaves in different situations in such a way that his actions are characterized by the moral quality of modesty. The conceptual scope of modesty goes beyond chastity, and covering and Hijab are just one of its examples. Covering is a clear manifestation of modesty that has been emphasized in ancient religions and societies; as in Judaism, Hijab was a means of preserving women's modesty and has continued in Christianity (Abd al-Rasoul, no-date; Moein al-Islam, 2007). The Bible states: «Women should adorn themselves with modest clothing and prevent....» (The Bible, the First Epistle of Paul the Apostle to Timonius, Chapter 2, Paragraphs 915-). Ancient Iranian women have also had complete Hijab since the Medes (Ziapour, 1964; Durant, 1958). Therefore, Hijab as one of the examples of modesty has an ancient history.

With the spread of modernity and the globalization of culture and communications, the traditional educational system has faded and values such as modesty and chastity have declined. Western media has tried to distance Muslims from moral virtues such as chastity, sacrifice, and martyrdom. The main concern of cultural custodians is how to save the younger generation from drowning in shamelessness. Although some believe that the era of concepts such as «modesty» has passed, it is possible to lead society towards piety by reviving the spirit of modesty. Sadr al-Din al-Shirazi says: «Modesty is a human instinct and one of the characteristics of human existence» (Molla Sadra, 2004, 1/221). In order to institutionalize this virtue, there is a need for up-to-date conceptual models. Although research has been conducted on modesty, a comprehensive conceptual model of modesty has not been presented so far. Previous works, including Pasandideh (2004), Afshar (2012), Hedayati (2003), and Maleki Sahlabadi (2015), have only dealt with descriptive topics. Therefore, the aim of the present study is to extract the dimensions and components of modesty and present a comprehensive conceptual model of modesty based on the analysis of Islamic, ethical, and educational texts.

Method

This research is «fundamental» in terms of its purpose and «qualitative» in terms of the nature of the data, and it was conducted based on «text content analysis» with the approach of «data-based theory» by Strauss and Corbin (Strauss and Corbin, 2008, p.58). In the first stage, the «conceptual modeling of Islamic texts» method (Nour Alizadeh, 2023) was used; because the

word «modesty» is a religious concept and most of its explanations are found in religious texts. First, using the «Jame al-Tafasir» and «Jame al-Ahadith Nour» software, all Quranic verses and narratives that had words with the root «modesty» were extracted. In addition, sources such as «Research on the Culture of Modesty» and «Revival of Modesty» and other ethical books were reviewed.

Data collection was carried out until theoretical saturation of the data was achieved in semi-structured interviews with the sample group. The data were categorized and analyzed during six stages of conceptual modeling. Coding was done at three levels: open, axial, and selective coding, and the model was formed based on the Strauss and Corbin approach. To ensure the accuracy of the findings, the Delphi method and the evaluation of the opinions of seven experts in the field of ethics and education were used, and the Content Validity Index (CVI) was applied. An index value higher than 0.79 indicates the acceptability of the components, and in this study, the total CVI was 0.98, which indicates excellent validity of the findings.

Results

The results showed that the word «modesty» and its cognates have been used four times in the Holy Quran (cf., Ahzab: 53; Qasas: 25; Bagharah: 26). More than 120 authentic narratives were also identified in the narratives. Content analysis of these statements led to the identification of 597 codes, 62 components, and 9 main constructs, which are: causal conditions including origin and causative factors; modesty strategies; intervention conditions including preconditions, facilitators and intensifiers; inhibiting conditions including barriers and weakeners; contexts and positions of the necessity of modesty; positions of the necessity of immodesty; positive consequences of modesty; consequences of immodesty; and the central phenomenon (modesty).

Among the extracted statements is a narrative from Imam Ali who says: «A person's modesty and humility towards him/herself is the fruit of faith» (Al-Amedi al-Tamimi, 1410AH, p.89), which indicates the connection between modesty and faith. Moreover, the verse «When they tasted of the tree, their nakedness became exposed to them» (Araf: 22) indicates that modesty is innate. Narratives such as «God has forbidden Paradise to every foul-mouthed, abusive, and shameless person» (Hor Ameli, 1416AH) and «The Prophet Mohammad (peace and blessings of Allah be upon him) asked her Lord... Fill their hearts with modesty» (Majlesi, 1403AH, 74/21) emphasize the role of faith, nature, and divine gift in modesty.

In the area of strategies, statements such as «Fear Allah Almighty for His power over you, and be shy of Him for His nearness to you» (Majlesi, 1403AH, 68/336) and «The worshipper supplicates to his Lord, so be ashamed of the one who knows your secret» (Majlesi, 1403AH, 68/110) were observed in narratives, which indicate that understanding the divine presence and being aware of God's knowledge of inner secrets are factors in strengthening modesty. Also, mental and nutritional self-care, awareness of death, and presence in holy places are strategic components of modesty.

In the intervention conditions, elements such as sadness and fear, modesty and humility were identified as facilitators of modesty, and factors such as baseness, lying, irreligion, talkativeness and drinking were identified as obstacles and weakeners. In the section on the contexts and positions of the necessity of modesty, narratives such as «Indeed, a believer feels ashamed if he/she does something that goes against his/her faith» (Al-Amedi al-Tamimi, 1410AH) emphasize modesty when acting contrary to faith. On the other hand, regarding the positions of the necessity of immodesty, Imam Sadegh says: «The believer... does not leave out any aspect of the truth out of modesty» (Majlesi, 1403AH, 64/291).

The positive consequences of modesty include chastity («The fruit of modesty is chastity»), becoming beloved of God («Because God is generous and modest and loves those who are modest»), increasing certainty («Be as ashamed of God as you are of your righteous neighbors...») and inner peace («Modesty brings dignity, and modesty brings peace»). In contrast, the consequences of immodesty include the loss of piety («A person who lacks modesty also has little piety»), evildoing («There is no good in a person who has immodesty»), and a decline in human status («If you are not afraid... then consider yourself one of the animals»).

The validation of the findings with the opinions of experts showed that all components have a CVI higher than 0.86 and are at a desirable level. The final results show that modesty is a multidimensional phenomenon that is shaped by the influence of faith and innate origins as well as facilitating and inhibiting conditions and is reflected in individual and social behaviors.

Conclusions

The results of the present study indicate that «modesty» is a central and multifaceted phenomenon that has its roots in human nature and Islamic teachings. Analysis of Quranic and narrational texts shows that modesty is fundamental for organizing human social, moral, and cultural relations and can be a deterrent against slips and deviations. Based on the presented model, modesty is explained in relation to construct such as causal conditions, strategies, intervention and inhibiting conditions, and positive and negative consequences. This model shows that modesty is a behavioral-moral system with extensive educational and social dimensions and can be a fundamental model in educating humans and Islamic society. As the Prophet Mohammad says: «Modesty is the best of all» (Majlesi, 1403AH, 72/395) and Imam Ali says: «If someone dresses modestly, others will not see their flaws» (Al-Amedi al-Tamimi, 1410AH).

From an educational perspective, modesty can be the basis for strengthening the culture of chastity, purity and responsibility, and at the social level, it increases trust, mutual respect and social capital. In today's world, where we are faced with the promotion of immodesty and cultural ruptures, redefining this virtue in the form of a conceptual model is a way to revive moral and religious values. Therefore, paying attention to modesty is not only an individual virtue, but also a cultural and educational strategy for building a pious and sublime society

Author Contributions

All authors participated equally in the design of the study, writing the article, and editing the final versions.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors of the article would like to express their gratitude to the Faculty of Islamic Studies and Thoughts, University of Tehran, for their spiritual and scientific support of this research.

Ethical Considerations

Cases such as falsification of data, distortion of results, plagiarism, and any other unethical behavior have been strictly avoided in this research.

Funding

This study was conducted without receiving any financial support from government, commercial, or non-profit organizations.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no conflicts of interest in connection with this study. In other words, there were no financial or personal interests that could affect the results of the study.

تدوین مدل مفهومی هیامداری براساس آموزه‌های اسلامی

اصغر یوسف‌زاده وفائی^۱، جعفر گل محمدی^۲، مسعود نورعلیزاده^۳ و وحید واحدجوان^۴

۱. دانشجوی دوره دکتری مدرسی معارف (گرایش اخلاق اسلامی)، گروه معارف اسلامی، دانشکده معارف و اندیشه اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: a.yousefzade@ut.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، گروه معارف اسلامی، دانشکده معارف و اندیشه اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: gmohamad@ut.ac.ir
۳. گروه روانشناسی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران. رایانامه: mnoor57@gmail.com
۴. گروه معارف اسلامی، دانشکده معارف و اندیشه اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: vahedjavan@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: هدف از پژوهش حاضر، تدوین مدل مفهومی هیامداری براساس آموزه‌های اسلامی است تا سازوکارها، مؤلفه‌ها و پیامدهای آن شناسایی و چارچوبی کاربردی برای ترویج حیا و پیشگیری از بی‌حیایی ارائه شود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۲۸	روش پژوهش: این تحقیق ماهیت کیفی دارد و از نوع تحلیل محتوا با رویکرد داده‌بنیاد و در چارچوب «روش مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی» انجام شد. بدین منظور، متون قرآنی و حدیثی مورد واکاوی قرار گرفت و گزاره‌هایی که شامل واژه «حیا» یا مشتقات آن بود، استخراج شد. مراحل مدل‌یابی شامل کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی بود و در نهایت ۹ سازه اصلی و ۶۲ مؤلفه استخراج گردید.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۱۲	یافته‌ها: مدل مفهومی هیامداری پیرامون پدیده مرکزی هیامداری در قالب هشت بعد ارائه شد: شرایط علی شامل خاستگاه و عوامل سبب‌ساز؛ راهبردهای هیامداری؛ شرایط مداخله‌ای شامل زمینه‌سازها، تسهیل‌کننده‌ها و تشدیدکننده‌ها؛ شرایط مداخله‌ای شامل موانع و تضعیف‌کننده‌ها؛ بسترها و مواضع ضرورت حیا؛ مواضع ضرورت عدم حیا؛ پیامدهای مثبت هیامداری؛ و پیامدهای بی‌حیایی. برای سنجش اعتبار و قابلیت اطمینان مؤلفه‌ها، از روش دلفی استفاده و نظرات هفت متخصص حوزه اخلاق و تربیت دریافت شد. شاخص روایی محتوایی (CVI) در حد بسیار خوب گزارش شد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵	نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مدل مفهومی هیامداری دارای قابلیت کاربردی بالا برای هدایت برنامه‌های فرهنگی، تربیتی، آموزشی، رسانه‌ای و حاکمیتی است. این مدل می‌تواند در پیشگیری و مقابله با تهاجم فرهنگی، ارتقای زیست عقیفانه و ترویج رفتارهای هیامدارانه مورد استفاده قرار گیرد و چارچوبی جامع برای سیاست‌گذاری و طراحی مداخلات اخلاقی ارائه کند.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲	
کلیدواژه‌ها: هیامداری، آموزه‌های اسلامی، مدل مفهومی، اخلاق و تربیت.	

استناد: یوسف‌زاده وفائی، اصغر؛ گل محمدی، جعفر؛ نورعلیزاده، مسعود؛ و واحدجوان، وحید. (۱۴۰۴). تدوین مدل مفهومی هیامداری براساس آموزه‌های اسلامی. پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، ۱۳ (۳)، ۷-۲۵. <https://doi.org/10.22034/ijwf.2024.19950.2359>

مقدمه

حیامداری یکی از فضیلت‌های اخلاقی و رفتاری است که در متون اسلامی تأکید ویژه‌ای بر آن شده است؛ به طوری که در برخی از احادیث، «دین» با «حیا» همسان معرفی شده و دین‌داری بدون حیامداری امکان‌پذیر نیست. همان‌طور که در حدیثی از امام صادق (ع) آمده است: «ایمان ندارد، آنکه حیا ندارد» (کلینی، ۱۴۰۷ ه.ق، ۲/ -). همچنین در حدیثی از امیرالمؤمنین علی (ع)، از حیا به عنوان «کلید هر خوبی» یاد شده است (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ ه.ق). حیا، سجدیه‌ای نیکو و اخلاقی پسندیده است که هنگام تابش نور عقل برانگیخته می‌شود و انسان را از انجام اعمال زشت و نادرست باز می‌دارد. این حالت، نتیجه تألم خاطر از مذمت و رسوایی نزد دیگران است، هنگامی که فرد قصد انجام عمل ناپسند داشته باشد (فیض کاشانی، ۱۴۱۷ ه.ق). براین اساس، مراد از واژه «حیامداری» در این پژوهش، رفتار برخاسته از حیا و مبتنی بر آن است؛ یعنی انسان در موقعیت‌های مختلف، به گونه‌ای انتخاب و رفتار کند که کردار او متصف به صفت اخلاقی حیا باشد. هرچند در کاربست عرفی، برخی افراد «حیا» و «عفت» را یکسان دانسته و به جای یکدیگر به کار می‌برند، اما دامنه مفهومی حیا بسیار فراتر از عفاف است. حتی گستره آن بسیار بیش از پوشش و حجاب است که برخی افراد عفاف و حیا را فقط به آن محدود می‌کنند؛ درحالی که پوشش و حجاب تنها یکی از مصادیق حیا و عفاف است. از این رو، لازم است که مسئله حجاب و پوشش، به عنوان یکی از مصادیق روشن حیامداری بررسی شود.

پوشش، یکی از مهم‌ترین نمودهای حجب و حیا است که همواره از دوران باستان مورد تأکید ادیان و جوامع گوناگون بوده است. به گفته تاریخ نگاران، حجاب زنان یهودی، وسیله‌ای برای حفظ حیای آنان، بسیار مورد تأکید بوده است. (عبدالرسول، بی تا). شهید مطهری (بی تا) معتقد است حجابی که در دین یهود مرسوم بوده، به مراتب سخت‌گیرانه‌تر از حجابی است که در اسلام سفارش شده است. مسیحیت نیز نه تنها احکام شریعت یهود در مورد حجاب را تغییر نداد، بلکه قوانین سخت‌گیرانه آن را استمرار بخشید (معین الاسلام، ۱۳۸۶). در کتاب انجیل، برای بیان لزوم التزام زنان به حیا و پرهیز از جلوه‌گری ظاهری آمده است: «زنان خویشان را بیارایند به لباسی مزین به حیا و پرهیز؛ نه به زلف‌ها و طلا و مروارید و جامه‌های گران بها» (انجیل، رساله اول پولس رسول به تیمونوس، باب دوم، فقره ۹-۱۵). پژوهش‌ها نشان می‌دهد زنان در ایران باستان، از دوره مادها. که نخستین ساکنان ایران زمین بودند. دارای حجابی کامل شامل پیراهن بلند چین‌دار، شلوار تا میچ پا و چادر یا ردایی بلند بر روی لباس بوده‌اند (ضیاءپور، ۱۳۴۳، ۱۷/۲۶). حیامداری و حجاب زنان ایران باستان چنان چشم‌گیر بوده است که برخی اندیشمندان و تمدن‌پژوهان، ایران را منبع اصلی ترویج حجاب در جهان دانسته‌اند (دورانت، ۱۳۳۷، ۷۸/۲). بنابراین، حجاب و پوشش به عنوان یکی از مصادیق مهم حیامداری، پیشینه‌ای به قدمت آغاز حیات بشری دارد. با آشنایی جوامع اسلامی با مدرنیته و جهانی‌شدن اقتصاد، سیاست، ارتباطات و فرهنگ، به تدریج نظام تربیتی سنتی. که بر پایه تربیت اعضای جامعه توسط خانواده، مکتب، مدرسه و نهاد دین استوار بود. کمرنگ شد. در سال‌های اخیر نیز از سوی رسانه‌های غرب تلاش‌های بسیاری شده است تا مسلمانان را از ارزش‌ها، باورها و فرهنگ اصیل خویش تهی کرده و آنان را از فضیلت‌هایی همچون پاکدامنی، حیامداری، عفت، ایثار و شهادت دور کنند. اکنون دغدغه اساسی والدین، متولیان فرهنگی، مصلحان و خیرخواهان اجتماعی، متدینان و مدیران دلسوز این است که چگونه در این شرایط، نسل جوان و جامعه اسلامی را از غرق شدن در ناهنجاری‌های اخلاقی و لجام‌گسیختگی بی‌حیایی نجات دهند. شاید به نظر برخی افراد، دوران کاربست مفاهیمی همچون «حیا» پایان یافته و باید همسو با موج بی‌حیایی حرکت کرد و در برابر آنچه رخ می‌دهد تسلیم شد، اما می‌توان با احیای روح حیامداری، به مثابه نیرویی اخلاقی و تعالی‌بخش، جامعه را به سوی تقوا رهنمون ساخت. به نظر می‌رسد حیامداری می‌تواند به مثابه عاملی فعال و بنیادین، نقشی کلیدی در تربیت انسان‌های وارسته و رفتارهای

شایسته ایفا کند؛ زیرا هیامداری امری فطری است. چنان که صدرالمآلهین در تعریف حیا می فرماید: «الْحَيَاءُ غَرِيزَةٌ إِنْسَانِيَّةٌ؛ حیا غریزه ای انسانی و از مختصات وجودی بشر است» (ملاصدرا، ۱۳۸۳، ۲۲۱/۱). گرچه گردوغبار زمان و حوادث روزگار ممکن است آن را کمرنگ کند، اما نمی تواند ریشه آن را از نهاد انسان ببرکند.

برای تحقق این رسالت بزرگ، به مدل ها، الگوها و برنامه های روزآمد هیامداری نیاز است. باید هیامداری در قالب مدلی مفهومی بازتعریف شود و سپس سایر برنامه های اجرایی برای ترویج و نهادینه سازی آن، بر این مبنا طراحی شود. هرچند مطالعاتی درباره حیا انجام شده، اما نتایج آنها در قالب چارچوبی منسجم و نظام مند که مؤلفه های مختلف هیامداری را یکپارچه کند، ارائه نشده است. در برخی نگاشته ها - به ویژه با رویکردهای علمی - مفهوم حیا با «شرم» درآمیخته که این خود یکی از آسیب های مطالعات این حوزه به شمار می رود. برای نمونه، فیل هاچینسون در کتاب شرم و فلسفه: بررسی در فلسفه احساسات و اخلاق موضوع شرم را بررسی کرده است. هرچند این کتاب اثری ارزشمند و نسبتاً جامع است نویسنده، شرم را همسان با حیا دانسته؛ درحالی که مفهوم شرم متمایز از حیاست و نمی تواند ابعاد کنشگرانه حیا، همچون هیامداری مبتنی بر ایمان، اراده آزاد و خویششن داری را دربرگیرد.

پسندیده (۱۳۸۳)، افشار (۱۳۹۱) و هدایتی (۱۳۸۲) کوشیده اند با بهره گیری از قرآن و منابع حدیثی، مباحثی گسترده درباره حیا عرضه کنند و آن را به مثابه یک فرهنگ و فضیلت اخلاقی معرفی نمایند، اما به ارائه مدل هیامداری نپرداخته اند. ملکی سهل آبادی (۱۳۹۴) نیز با تکیه بر فطری بودن حیا، به گستره آن در ادیان پرداخته و ابعاد و مراتب آن را بازکاوی کرده است، اما نگاه ایشان جامع و مفهومی نبوده است. خادم پیر (۱۳۹۴) با وجود تلاش برای بررسی خاستگاه حیا، به دلیل مترادف انگاری «شرم» و «حیا» دچار خلط مباحث شده است. اسدیان (۱۳۹۴) نیز با بررسی تطبیقی میان حیا و شرم، مدلی ابتدایی و جامعه شناختی از حیا ارائه کرده که بسیار بسیط است. جوکار (۱۳۹۲) نیز که به دنبال الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی بوده، نتیجه گرفته است که تقویت حیا به مثابه زیربنای عفاف و حجاب نیازمند دورکن است: نخست تربیت صحیح جنسی فرزندان در خانواده و دوم رعایت حریم ها در جامعه و توجه به توصیه های دینی. بنابراین، تدوین و ارائه مدل مفهومی هیامداری ضرورت دارد. هدف این پژوهش نیز استخراج ابعاد و مؤلفه های حیا و ارائه مدل مفهومی جامع هیامداری، براساس تحلیل متون اسلامی، اخلاقی و تربیتی است.

روش اجرای پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، «بنیادی» و از نظر رویکرد و ماهیت داده ها، «کیفی» است و براساس تجزیه و تحلیل داده ها، از نوع «تحلیل محتوای متن» با رویکرد «نظریه داده بنیاد» استراوس و کوربین به شمار می آید. برای تحلیل داده های اولیه گردآوری شده، از تکنیک «کدگذاری کیفی» استفاده شده است. با توجه به اینکه پژوهش حاضر براساس تحلیل متون اسلامی انجام گرفته است، از روش «مدل یابی مفهومی از متون اسلامی» (نورعلیزاده، ۱۴۰۲) بهره گیری شد. چون حیا واژه ای دینی به شمار می رود و بیشترین توضیحات در مورد آن در متون دینی آمده است، برای کشف مدل هیامداری ناگزیر باید از متون دینی یاری گرفت. از این رو، در مرحله نخست، متن قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام با کلیدواژه «حیا» مورد بررسی قرار گرفت. در این مرحله، با استفاده از نرم افزارهای «جامع التفاسیر» و «جامع الاحادیث نور»، همه آیات و روایاتی که در آنها واژه هایی با ریشه «حیا» به کار رفته بود استخراج شد و خانواده متون اسلامی تشکیل گردید. علاوه بر آن، تمامی روایات نقل شده در دو کتاب «پژوهشی در فرهنگ حیا» و «احیای حیا»، و نیز سایر کتاب های اخلاقی که مباحثی در زمینه حیا دربرداشتند، مورد بررسی قرار گرفت.

جمع آوری داده ها زمانی متوقف شد که مفاهیم به دست آمده تکراری شدند و اطلاعات تازه ای به دست نمی آمد؛ به

عبارتی، داده‌ها به مرحله «اشباع نظری» رسیدند. در این مرحله، ایده‌های اولیه دسته‌بندی آیات و روایات شکل گرفت؛ سپس داده‌های اولیه در طی شش مرحله مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی و در فرایند متن‌پژوهی طبقه‌بندی و تحلیل شدند. کدگذاری‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام شد و مدل براساس رویکرد استراوس و کوربین شکل یافت. برای اطمینان از تطابق یافته‌ها با محتوای متون اسلامی، اعتبار و اتقان آنها بررسی شد. بدین‌منظور، از روش دلفی و ارزیابی نظرات ۷ متخصص در حوزه اخلاق و تربیت استفاده و شاخص روایی محتوایی (CVI) به‌کار گرفته شد. براساس این شاخص، هرگاه مقدار آن بیش از ۷۹/۰ باشد، مؤلفه‌ها پذیرفتنی و مورد تأیید به‌شمار می‌آیند.

یافته‌های پژوهش

براساس جست‌وجوی انجام‌شده با نرم‌افزار جامع‌التفاسیر، واژه «حیا» و هم‌خانواده‌های آن فقط چهار مرتبه در قرآن کریم به‌کار رفته است: دو مرتبه در آیه پنجاه‌وسوم سوره احزاب، یک مرتبه در آیه بیست‌وپنجم سوره قصص و یک مرتبه در آیه بیست‌وششم سوره بقره. همچنین، با جست‌وجوی روایات در نرم‌افزار جامع‌الاحادیث، برای واژه «حیا» ۱۳۳۷ مورد، «الحیاء» ۲۰۲۹ مورد، «استحیی» ۳۳ مورد، «یستحیی» ۷۶ مورد و «استحیاء» ۱۴۳ مورد به دست آمد. البته سایر مشتقات حیا نیز بررسی شد، اما در نتیجه نهایی تأثیری نداشت؛ زیرا بسیاری از نتایج جست‌وجو تکراری بود و برخی نیز متن روایت نبود، بلکه متن‌های تفسیری یا شرح روایی محسوب می‌شد که از دایره نتایج حذف شد. بخش زیادی از این نتایج، تنها به بیان اهمیت و جایگاه حیا در فرهنگ دینی پرداخته یا روایت‌هایی بود که فقط به واژه حیا اشاره داشت و کمکی به طراحی مدل مفهومی حیامداری نمی‌کرد. پس از پالایش و حذف موارد تکراری و نامرتبط، تعداد کل روایاتی که می‌توانست در طراحی مدل مفهومی حیامداری مورد استفاده قرار گیرند، حدود ۱۲۰ روایت بود. با انجام فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی، و پس از استنباط محتوای اساسی از گزاره‌ها، مؤلفه‌ها و سازه‌های حیامداری کشف شد.

جدول ۱. گزاره‌ها، محتوای استنباط شده، مؤلفه‌ها و سازه‌های حیامداری

گزاره‌های اسلامی (مستندات)	کدگذاری باز (محتوای استنباط شده)	کدگذاری محوری (مؤلفه‌ها)	کدگذاری انتخابی (سازه‌ها)
حِیَاءُ الرَّجُلِ مِنْ نَفْسِهِ ثَمَرَةُ الْإِيمَانِ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ ه.ق، ص ۸۹)	حیامداری نتیجه ایمان است	ایمان به خدا	شرایط علی (خاستگاه و عوامل سبب‌ساز)
فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ (اعراف: ۲۲) الْحَيَاءُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ فِتْسَعَةٌ فِي النِّسَاءِ وَوَاحِدَةٌ فِي الرِّجَالِ (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ ه.ق، ۳/ ۴۶۸)	پس از آنکه لباس‌های حضرت آدم و حوا فروافتاد، به دلیل اینکه فطرتا حیا داشتند، از برگ درختان برای خود ساتر درست کردند/ حیا را خداوند به صورت فطری نه سهم در زنان و یک سهم در مردان آفریده است.	فطرت	
إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْجَنَّةَ عَلَى كُلِّ فَحَّاشٍ بَذِيءٍ قَلِيلٍ الْحَيَاءِ لَا يُبَالَى مَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ لَهُ فَإِنَّكَ إِنْ فَتَشْتَهُ لَمْ تَجِدْهُ إِلَّا لَعِيَّةً أَوْ شَرِكُ شَيْطَانٍ قَبْلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ فِي النَّاسِ شَرِكُ شَيْطَانٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمَا تَقْرَأُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ شَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَ الْأَوْلَادِ. (حر عاملی، ۱۴۱۶ ه.ق، ۳۵/۱۶)	شیطان در خلقت و تکوین انسان شریک می‌شود و او را کم حیا می‌کند.	عدم بهره شیطان در زمان سرشت	

	روزی و اعطای خداوند	خداوند حیا را نیز مانند روزی در میان بندگان تقسیم کرده است.	قَالَ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: إِذَا قَعَدَ أَحَدُكُمْ فِي مَنْزِلِهِ فَلْيُزَخْ عَلَيْهِ سِتْرُهُ، فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَسَمَ الْحَيَاءَ كَمَا قَسَمَ الرِّزْقَ. (حمیری، ۱۴۱۳ هـ.ق، ص ۴۶)
	درخواست پیامبر امت	پیامبر خدا ﷺ در شب معراج دعا کرده و از خداوند برای مؤمنان حیای مستمر طلب نمود.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ سَأَلَ رَبَّهُ سُبْحَانَهُ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ فَقَالَ يَا رَبِّ... إِمْلَأْ قُلُوبَهُمْ حَيَاءً مِنْكَ حَتَّى يَسْتَخِيُوا مِنْكَ كُلَّ وَقْتٍ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۴/۲۱)
	علم	از علم، حیا منشعب می شود	وَأَمَّا الْعِلْمُ فَيَتَشَعَّبُ مِنْهُ... الْحَيَاءُ وَ إِنْ كَانَ صَلِيفًا. (حرانی، ۱۴۰۴، ص ۱۶)
	عفاف و صیانت نفس	از صیانت نفس و مراقبت، حیا منشعب می شود.	فَتَشَعَّبَ... مِنَ الْعَفَافِ الصِّيَانَةُ وَمِنَ الصِّيَانَةِ الْحَيَاءُ. (حرانی، ۱۴۰۴، ص ۱۵)
راهنماهای هیامداری	درک حضور الهی	به دلیل نزدیکی خداوند به تو از او حیا داشته باش.	خَفِيَ اللَّهُ تَعَالَى لِقُدْرَتِهِ عَلَيْكَ وَ اسْتَخِي مِنْهُ لِقُرْبِهِ مِنْكَ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۸/۳۳۶)
	درک توجه خدا به انسان	اینکه بدانی خداوند به یاد توست، موجب خضوع و حیا و تواضع می شود.	و مَعْرِفَتِكَ بِذِكْرِهِ لَكَ ثَوْرَتُكَ الْخُضُوعَ وَ الْاسْتِخْيَاءَ وَ الْإِنْكِسَارَ. (منسوب به جعفر بن محمد ع، ۱۳۶۰، ص ۲۳)
	درک علم خدا به اسرار درونی و آنچه در ناهشیار ما مخفی است.	باید از پروردگاری که بر باطن انسان آگاه است و اعمال و نیت او را می داند حیا داشت.	الْمُصَلِّي مُنَاجٍ رَبَّهُ فَاسْتَخِي مِنَ الْمَطْلَعِ عَلَى سِرِّكَ وَ الْعَالِمِ بِتَجَوَّاتِكَ وَ مَا يُخْفِي صَمِيرَكَ. (منسوب به جعفر بن محمد ع، ۱۳۶۰، ص ۱۱۰)
	درک عرضه اعمال و رفتار بر پیامبر و امام	از اینکه اعمال زشت انسان بر پیامبر ﷺ عرضه شود باید حیا نمود.	إِنَّ أَعْمَالَ الْعِبَادِ تُعْرَضُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ كُلِّ صَبَاحٍ أَبْرَارُهَا وَ فُجَارُهَا، فَاحْذَرُوا فَلْيَسْتَخِي أَحَدُكُمْ أَنْ يَعْرِضَ عَلَى نَبِيِّهِ الْعَمَلِ الْقَبِيحَ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۳/۳۴۰)
	درک ناظر بودن ملائکه نسبت به اعمال ما	از ملائکه کاتبی که همراه انسان هستند باید حیا کرد.	إِنَّ اللَّهَ يَنْهَأُكُمْ عَنِ التَّعَزَّى؛ فَاسْتَخِيُوا مِنَ الْمَلَائِكَةِ الَّذِينَ مَعَكُمْ الْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۹/۲۰۰)
	حضور فعال در مسجد و مکان های مقدس	کسی که به مساجد رفت و آمد داشته باشد به هشت چیز دست می یابد که یکی از آنها حیاست.	مَنْ اخْتَلَفَ إِلَى الْمَسَاجِدِ أَصَابَ إِحْدَى الثَّمَانِ أَخَا مُسْتَفَاداً فِي اللَّهِ... أَوْ حَيَاءً. (ابن بابویه، ۱۳۷۷، ۲/۴۰۹)
	تمرین تدبیری هیامداری محسوس و فروتر برای هیامداری نامحسوس و برتر	کسی که از مردم حیا نکند از خدا نیز حیا نخواهد کرد.	مَنْ لَمْ يَسْتَخِي مِنَ النَّاسِ لَمْ يَسْتَخِي مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ص ۲۵۷)

	مرگ آگاهی (توجه به امکان سر رسیدن اجل و یاد قبر و پوسیدن در آن)	حیا از خداوند به این است که قبر و پوسیدن را فراموش نکنی.	و لَكِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ اللَّهِ أَنْ لَا تُنْسَى الْمَقَابِرَ وَ الْيَلَى. (طبرسی، ۱۳۶۵، ص ۴۶۵)
	خودمراقبتی ذهنی و راه‌های ادراکی	اگر کسی بخواهد حق حیا از خدا را به جا آورد باید از افکارش مراقبت نماید.	اِسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ قَالُوا وَ مَا نَفْعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ فَلَا يَبِيتَنَّ أَعْدَاكُمْ إِلَّا وَ أَجْلُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ لِيُحْفَظَ الرَّأْسُ وَ مَا وَعَى. (ابن بابویه، ۱۳۷۷، ۸/۲۶۴)
	خودمراقبتی تغذیه‌ای و پرهیز از لقمه حرام	اگر کسی بخواهد حق حیا از خدا را به جا آورد باید از شکم و طعامش مراقبت نماید.	اِسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ قَالُوا وَ مَا نَفْعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ... وَ لِيُحْفَظَ... الْبَطْنُ وَ مَا حَوَى. (ابن بابویه، ۱۳۷۷، ۸/۲۶۴)
	تدبر و تعقل	(یکی از نشانه‌های مؤمن این است که) تعقل می‌کند و در سایه تدبر، حیا می‌ورزد.	عَقْلٌ فَاسْتَحْيَى. (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ هـ.ق، ۱۵۵/۴)
شرایط مداخله‌ای (زمینه‌ساز، تسهیل‌کننده‌ها و تشدیدکننده‌ها)	حزن و خوف	شدت حیا بستگی به میزان حزن و خوف [ممدوح] دارد [خوف و حزن نسبت به نتایج رفتار غیرحیامدارانه]	قُوَّةُ الْحَيَاءِ مِنَ الْحُزْنِ وَ الْخَوْفِ. (منسوب به جعفر بن محمد علیه السلام ، ۱۳۶۰، ص ۴۲۷)
	تواضع و فروتنی	تواضع مزرحه‌ای است که حیا در آن رشد می‌کند.	التواضع مزرعة الخشوع والخضوع والخشية و الحياء و انهن لا تتبين (بینتن) الا منها. (منسوب به جعفر بن محمد علیه السلام ، ۱۳۶۰، ص ۲۴۳)
شرایط مداخله‌ای (موانع و تضعیف‌کننده‌ها)	فرومایگی	انسانی که فرومایه است حیا نمی‌ورزد.	اللَّيْمُ لَا يَسْتَحْيَى. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ص ۲۶۰)
	بی‌دینی	فرد بی‌دین حیائی هم ندارد.	لَا حَيَاءَ لِمَنْ لَا دِينَ لَهُ. (اربلی، ۱۳۸۱، ص ۵۷۱)
	دروغویی	برای دروغگو حیائی نیست.	لَا حَيَاءَ لِكَذَّابٍ. (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ص ۵۳۶)
	از میان رفتن پرده قدر و منزلت	برداشتن پرده شکوه و جلال موجب از بین رفتن حیا می‌شود.	لَا تُذْهِبِ الْجَشْمَةُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ أَخِيكَ وَ أَبْقِ مِنْهَا فَإِنَّ ذَهَابَهَا ذَهَابُ الْحَيَاءِ. (کلینی، ۱۴۰۷ هـ.ق، ۲/۶۷۲)
	عدم حفظ عزت نفس و درخواست از مردم	حاجت خواستن از مردم بر باد دادن عزت و بردن حیاست.	طَلَبُ الْخَوَائِجِ إِلَى النَّاسِ اسْتِلَابٌ لِلْعِزِّ وَ مَذْهَبَةٌ لِلْحَيَاءِ. (کلینی، ۱۴۰۷ هـ.ق، ۲/۱۴۸)
	پرحرفی	پرحرفی موجب زیاد شدن خطا و در نتیجه کم شدن حیا می‌شود.	مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ خَطَاؤُهُ وَ مَنْ كَثُرَ خَطَاؤُهُ قَلَّ حَيَاؤُهُ. (حرانی، ۱۴۰۴، ص ۹۹)
	استفاده افراطی از ساز و آواز و موسیقی	هرگاه چهل روز در خانه کسی بریت (نوعی ساز) نواخته شود، شیطان بر او مسلط می‌شود و شرم و حیا از او برداشته می‌شود.	مَنْ ضَرَبَ فِي بَيْتِهِ بَرْطَبًا أَرْبَعِينَ صَبَاحًا سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِ شَيْطَانًا لَا يُبْقِي عُضْوًا مِنْ أَعْضَائِهِ إِلَّا قَعَدَ عَلَيْهِ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ نَزَعَ اللَّهُ مِنْهُ الْحَيَاءَ فَلَمْ يُبَالِ بِمَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ لَهُ. (ابن حیون، ۱۳۸۵، ۲/۲۰۸)

	شراب خواری	شراب عقل ها را در فهم حقایق به بیراهه می کشد و حیا را از صورت می برد.	إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ الْخَمْرَ لِمَا فِيهَا مِنَ الْفَسَادِ وَ يُظْلِمُ الْعُقُولَ فِي الْحَقَائِقِ وَ ذَهَابِ الْحَيَاءِ مِنَ الْوُجْهِ. (الفقه المنسوب إلى الإمام الرضا عليه السلام ، ۱۴۰۶ هـ.ق، ص ۲۸۲)
	فقر و نداری	فقر به چهار خصلت مبتلا شود که یکی از آنها کم بودن حیا است.	يَا بَنِيَّ مَنْ ابْتُلِيَ بِالْفَقْرِ فَقَدْ ابْتُلِيَ بِأَرْبَعِ خِصَالٍ بِالضَّعْفِ فِي يَقِينِهِ وَ النُّقْصَانِ فِي عَقْلِهِ وَ الرِّقَّةِ فِي دِينِهِ وَ قِلَّةِ الْحَيَاءِ فِي وَجْهِهِ فَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الْفَقْرِ. (شعیری، بی تا، ص ۱۱۰)
	فراوانی کارهای زشت	زیاد شدن کارهای زشت سرانجام به کم شدن حیا می انجامد.	قَدْ كَثُرَ الْقَبِيحُ حَتَّى قَلَّ الْحَيَاءُ مِنْهُ. (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ص ۳۶۶)
پدیده مرکزی هیامداری (ماهیت و چیستی)	ماهیت حیا، توقف در مواجهه با شرک و جهالت	تفسیر حیا، درنگ (توقف) کردن در مواجهه با هر آن چیزی است که مخالف توحید و معرفت باشد.	تَفْسِيرُهُ التَّثَبُّتُ عِنْدَ كُلِّ شَيْءٍ يُنْكِرُهُ التَّوْحِيدُ وَ الْمَعْرِفَةُ (منسوب به جعفر بن محمد علیه السلام، ۱۳۶۰، ص ۱۸۹)
	هیامداری ملاک خیر و شر	فرد هیامدار خیر است و انسان بی حیا، همه اش شر است.	صَاحِبُ الْحَيَاءِ خَيْرٌ كُلُّهُ وَ مَنْ حُرِمَ الْحَيَاءُ فَهُوَ شَرُّ كُلِّهِ (منسوب به جعفر بن محمد عليه السلام ، ۱۳۶۰، ص ۴۲۵)
بسترها و مواضع ضرورت حیا	به هنگام تفکر غیرخدایی	مؤمن باید وقتی فکری در غیر طاعت خداوند به ذهنش راه یافت، حیا کند.	يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَسْتَحْيِيَ إِذَا اتَّصَلَتْ لَهُ فِكْرَةٌ فِي غَيْرِ طَاعَةٍ. (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ص ۵۵۳)
	عمل بر خلاف ایمان	مؤمن، به هنگام عمل خلاف ایمان، حیا می کند.	إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَسْتَحْيِي إِذَا مَضَى لَهُ عَمَلٌ فِي غَيْرِ مَا عَقَدَ عَلَيْهِ إِيْمَانُهُ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ص ۹۰)
	از آنچه نزد خدا و مردم زشت است	یکی از خصلت های موجب کمال اسلام، حیا کردن از کارهایی است که نزد خدا و مردم زشت شمرده می شود.	أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَمَلُ إِسْلَامِهِ... وَ هِيَ... الْحَيَاءُ مِمَّا يَقْبَحُ عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ النَّاسِ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۸۰/۶۶)
مواضع ضرورت عدم حیا	موارد حلال	حیا کردن از کار حلال موجب ابتلاء به کار حرام می شود.	مَا مِنْ عَبْدٍ اسْتَحْيَا مِنَ الْحَلَالِ إِلَّا ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِالْحَرَامِ. (پابنده، ۱۳۸۲، ص ۷۱۰)
	ذکر خداوند	ذکر خداوند در هر حالی نیکوست.	إِنَّ مُوسَى ع قَالَ يَا رَبِّ تَمَرُّ بِي خَالَاتُ اسْتَحْيِي أَنْ أَذْكُرَكَ فِيهَا فَقَالَ يَا مُوسَى ذِكْرِي عَلَى كُلِّ حَالٍ حَسَنٌ. (حر عاملی، ۱۴۱۶ هـ.ق، ۳۱۲/۱)
	رفتار حق	مومن نباید حق را بخاطر حیا ترک کند.	الْمُؤْمِنُ... لَا يَفْعَلُ شَيْئًا مِنَ الْحَقِّ رِيَاءً وَلَا يَتْرُكُهُ حَيَاءً. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۹۱/۶۴)
	انجام کار خیر	کار خیر را به خاطر حیا ترک نکن.	لَا تَعْمَلْ شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ رِيَاءً وَلَا تَتْرُكُهُ حَيَاءً. (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ۵۲۲)
	بیان حق	هر کس از بیان حق حیا کند احمق است.	مَنْ اسْتَحْيَى مِنْ قَوْلِ الْحَقِّ فَهُوَ الْأَخْمَقُ. (آقا جمال الدین خوانساری، ۱۳۶۶، ۳۳۹/۵)
پیامدهای مثبت هیامداری	از بین رفتن خطاها	حیا از خدا بسیاری از خطاها را محو می کند.	الْحَيَاءُ مِنَ اللَّهِ يَمْحُو كَثِيرًا مِنَ الْخَطَايَا. (آقا جمال الدین خوانساری، ۱۳۶۶، ۳۹۹/۱)

	عفت	عفت میوه حیاست.	ثَمَرَةُ الْحَيَاءِ الْعُقَّةُ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ه.ق، ص ۲۵۷)
	افزایش معرفت و یقین	حیا داشتن از خداوند موجب زیادی یقین می شود.	اِسْتَحْيَ مِنَ اللَّهِ اِسْتِحْيَاءَكَ مِنْ صَالِحِي حَيْرَانِكَ فَإِنَّ فِيهَا زِيَادَةَ اَلْيَقِينِ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۵/۲۰۰)
	محبوب خدا شدن	خداوند انسان های اهل حیا را دوست دارد.	فان الله كريم يستحي و يحب اهل الحياء. (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ه.ق، ۱/۲۶۶)
	پوشیده شدن عیوب از مردم	کسی که لباس حیا بپوشد عیوبش از مردم پنهان می شود.	مَنْ كَسَاهُ الْحَيَاءُ ثَوْبَهُ خَفِيَ عَنِ النَّاسِ عَيْبُهُ. (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ص ۴۵۰)
	اصلاح رفتار	ملازمت به حیا در گفتار، موجب دوری از فساد در رفتار می شود.	مَنْ صَحَبَهُ الْحَيَاءُ فِي قَوْلِهِ زَالِيَهُ اَلْحَتَى فِي فِعْلِهِ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ه.ق، ص ۲۵۷)
	حفظ از عذاب	حیا داشتن از خداوند موجب دوری از آتش می شود.	الْحَيَاءُ مِنَ اللَّهِ سُحَابَةٌ وَ تَعَالَى تَقَى [یقی من] عَذَابِ النَّارِ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ه.ق، ص ۲۵۷)
	متانت و ارزشمندی	از حیا متانت منشعب می شود.	فَتَشَعَّبَ مِنَ الْعَقْلِ الْجُلْمُ وَ... وَ مِنَ الْحَيَاءِ الرَّزَانَةُ. (حرانی، ۱۴۰۴، ص ۱۵)
	بهبود روابط و سرمایه اجتماعی	صفت حیا موجب امیدواری دیگران به انسان می شود.	اذا رأيت من اخيك ثلاث خصال فازجه: الحياء و الأمانة والصدق و اذا لم ترها فلا ترجمه. (پابنده، ۱۳۸۲، ص ۱۹۳)
	آرامش	سکینه و آرامش از آثار حیاست.	ان من الحياء وقارا و ان من الحياء سكينة. (ابن حمید، ۱۴۲۶ه.ق، ۵/۱۸۰۶)
پیامدهای بی حیایی	کاهش ایمان و دینداری	کم حیائی کفر است.	قَلَّةُ الْحَيَاءِ كُفْرٌ. (نوری، ۱۴۰۸ه.ق، ۸/۴۶۶)
	مجوز بدگویی دیگران از انسان	هر کس بی حیائی کند جایز الغیبه خواهد شد.	مَنْ أَلْقَى جَلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غَيْبَةَ لَهُ. (طبرسی، ۱۳۷۴، ص ۲۳۴)
	از بین رفتن تقوا و پارسایی	کم حیائی موجب کم تقوایی می شود.	مَنْ قَلَّ حَيَاؤُهُ قَلَّ وَرَعُهُ. (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۸۰/۷۴)
	شر رسانی	کسی که حیا نداشته باشد خیری نیز در او نیست.	مَنْ لَا حَيَاءَ لَهُ فَلَا خَيْرَ فِيهِ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ه.ق، ص ۲۵۷)
	از بین رفتن ارزشمندی و جود	کسی که حیا ندارد مرگش بهتر از زنده بودنش است.	مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ سَخَاءٌ وَلَا حَيَاءٌ فَالْمَوْتُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْحَيَاةِ. (الآمدی التمیمی، ۱۴۱۰ه.ق، ص ۲۵۷)
	تنزل جایگاه انسانی	اگر از مردم حیا نمی کنی خودت را در شمار حیوانات به شمار بیا.	فَإِنْ كُنْتَ لَا مِمَّنْ فِي السَّمَاءِ تَخَافُ وَلَا مِمَّنْ فِي الْأَرْضِ تَسْتَحْيِي فَعَدَّ نَفْسَكَ فِي الْبَهَائِمِ. (نوری، ۱۴۰۸ه.ق، ۱۱/۲۱۳)
	از دست رفتن جایگاه اجتماعی	اگر حیا از انسان گرفته شود مورد غضب دیگران واقع می شود.	أَوَّلُ مَا يُنْزَعُ مِنَ الْعَبْدِ الْحَيَاءُ فَيَصِيرُ مَاقِتًا مُمَقَّتًا. (نوری، ۱۴۰۸ه.ق، ۱۲/۱۷۲)

بطلان اعمال نیک	یکی از اسباب حبط اعمال انسان، کم حیائی است.	بِسْتِ أَشْيَاءَ تُحْبِطُ الْأَعْمَالُ: الإِشْتِغَالُ بِعُيُوبِ الْخَلْقِ وَ قَسْوَةُ الْقَلْبِ وَ حُبُّ الدُّنْيَا وَ قِلَّةُ الْحَيَاءِ وَ طَوْلُ الْأَمَلِ وَ ظَالِمٌ لَا يَنْتَهِي. (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۵۲۳)
کوتاهی در برابر والدین	اگر حیا نبود، برخی از مردم حق پدر و مادر را رعایت نمی کردند.	إِنَّ مِنَ النَّاسِ لَوْلَا الْحَيَاءُ لَمْ يَرْعَ حَقَّ وَالِدِيهِ. (حکیمی، ۱۳۸۰، ۶۳۷/۱)
قطع روابط خویشاوندی	اگر حیا نبود، برخی از مردم صله رحم نمی کردند.	إِنَّ مِنَ النَّاسِ لَوْلَا الْحَيَاءُ... وَ لَمْ يَصِلْ ذَارِحِمِ. (حکیمی، ۱۳۸۰، ۶۳۷/۱)
خیانت در امانت	اگر حیا نبود، برخی از مردم ادای امانت نمی کردند.	إِنَّ مِنَ النَّاسِ لَوْلَا الْحَيَاءُ... وَ لَمْ يُوَدَّ أَمَانَةً. (حکیمی، ۱۳۸۰، ۶۳۷/۱)
بی عفتی و فحشا	اگر حیا نبود، برخی از مردم از هیچ بی عفتی روگردان نبودند.	إِنَّ مِنَ النَّاسِ لَوْلَا الْحَيَاءُ... وَ لَمْ يَعْفَ عَنْ فَاحِشَةٍ. (حکیمی، ۱۳۸۰، ۶۳۷/۱)

در جدول ۱ صورت بندی داده ها که شامل گزاره های اولیه، محتوای استنباط شده، مؤلفه ها و سازه هاست، مشاهده می شود.

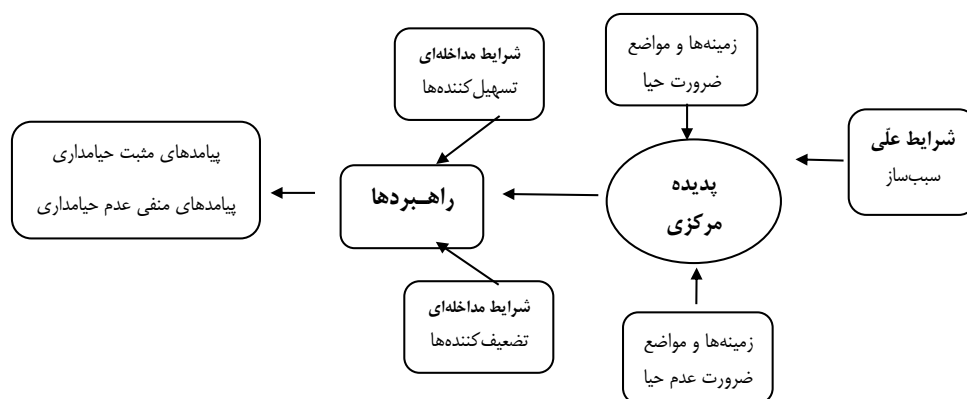
جدول ۲. نتایج روایی سنجی (CVI) مؤلفه ها

سازه	مؤلفه ها	CVI میزان مطابقت هر مؤلفه با مستندات
شرایط علی (خاستگاه و عوامل سبب ساز)	ایمان به خدا	۱
	فطرت	۱
	عدم بهره شیطان در زمان سرشت	۱
	روزی و اعطای خداوند	۱
	درخواست پیامبر امت	۰/۸۶
	علم	۰/۸۶
	عفاف و صیانت نفس	۱
	درک حضور الهی	۱
راهبردهای هیامداری	درک توجه خدا به انسان	۰/۸۶
	درک علم خدا به اسرار درونی و آنچه در ناهشیار ما مخفی است	۱
	درک عرضه اعمال و رفتار بر پیامبر و امام	۱
	درک ناظر بودن ملائکه نسبت به اعمال ما	۰/۸۶
	حضور فعال در مسجد و مکان های مقدس	۱
	تمرین تدریجی هیامداری محسوس و فروتر برای هیامداری نامحسوس و برتر	۱
	مرگ آگاهی (توجه به امکان سر رسیدن اجل و یاد قبر و پوسیدن در آن)	۱
	خودمراقبتی ذهنی و راه های ادراکی	۱
	خودمراقبتی تغذیه ای و پرهیز از لقمه حرام	۱
	تدبیر و تعقل	۰/۸۶

۰/۸۶	حزن و خوف	شرایط مداخله‌ای
۰/۸۶	تواضع و فروتنی	(زمینه‌ساز، تسهیل‌کننده‌ها و تشدیدکننده‌ها)
۱	فرومایگی	
۱	بی‌دینی	شرایط مداخله‌ای
۱	دروغگویی	(موانع و تضعیف‌کننده‌ها)
۰/۸۶	از میان رفتن پرده قدر و منزلت	
۱	عدم حفظ عزت نفس و درخواست از مردم	
۱	پرحرفی	
۱	استفاده افراطی از ساز و آواز و موسیقی	پدیده مرکزی
۱	شراب‌خواری	حیامداری
۱	فقر و نداری	(ماهیت و چیستی)
۱	فراوانی کارهای زشت	
۱	ماهیت حیا: توقف در مواجهه با شرک و جهالت	
۱	حیامداری ملاک خیر و شر	
۱	به هنگام تفکر غیرخدایی	
۰/۸۶	عمل بر خلاف ایمان	
۱	از آنچه نزد خدا و مردم زشت است	
۱	موارد حلال	بسترها و مواضع ضرورت حیا
۱	ذکر خداوند	
۱	رفتار حق	
۰/۸۶	انجام کار خیر	
۱	بیان حق	مواضع ضرورت عدم حیا
۱	از بین رفتن خطاها	
۰/۸۶	عفت	
۱	افزایش معرفت و یقین	
۱	محبوب خدا شدن	پیامدهای مثبت حیامداری
۱	پوشیده شدن عیوب از مردم	
۱	اصلاح رفتار	
۱	حفظ از عذاب	
۱	متانت و ارزشمندی	
۱	بهبود روابط و سرمایه اجتماعی	
۱	آرامش	
۰/۸۶	کاهش ایمان و دین‌داری	
۰/۸۶	مجوز بدگویی دیگران از انسان	پیامدهای بی‌حیایی
۱	از بین رفتن تقوا و پارسایی	
۱	شر رسانی	
۱	از بین رفتن ارزشمندی و جودی	
۱	تنزل جایگاه انسانی	

از دست رفتن جایگاه اجتماعی	۱
بطلان اعمال نیک	۱
کوتاهی در برابر والدین	۱
قطع روابط خویشاوندی	۱
خیانت در امانت	۱
بی عفتی و فحشا	۱

در بخش اعتبارسنجی یافته ها از تعداد ۸ نفر از متخصصان حوزه اخلاق و تربیت خواسته شد که نظرات خود را در یک فرم نسبت به یافته های پژوهش اعلام نمایند. از این متخصصان خواسته شد تا میزان مطابقت هر مؤلفه با گزاره های مربوطه و مستندات را در طیف چهار درجه ای لیکرت (از بسیار کم تا خیلی زیاد)، بیان نمایند. در این قسمت، همه شاخص ها و مؤلفه ها بالاتر از ۰/۸۶ را کسب کردند. باتوجه به اینکه میزان شاخص روایی محتوا (CVI) کل ۰/۹۸ یعنی، نمره عالی و در تمامی مؤلفه ها بالاتر از ۰/۸۶ و در حد خوب و مطلوبی مورد تأیید می باشد، این شاخص نشان می دهد که مؤلفه های استخراج شده بیشترین ارتباط را با مستندات اسلامی دارند. نتایج مربوط به نمرات این بخش، در جدول شماره ۲ بیان شده است. پس از کدگذاری گزاره ها، در نهایت ۹ سازه اصلی، ۶۲ مؤلفه و ۵۹۷ کد شناسایی شد. این سازه ها عبارتند از: شرایط علی (خاستگاه و عوامل سبب ساز)، راهبردهای هیامداری، شرایط مداخله ای (زمینه سازها، تسهیل کننده ها و تشدیدکننده ها)، شرایط مداخله ای (موانع و تضعیف کننده ها)، بسترها و مواضع ضرورت حیا؛ مواضع ضرورت عدم حیا؛ پیامدهای مثبت هیامداری؛ پیامدهای بی حیایی؛ و پدیده محوری (هیامداری).

شکل ۱: مدل مفهومی هیامداری براساس آموزه های اسلامی

مدل نهایی پژوهش براساس نظریه داده بنیاد استراوس و کوربین و بر مبنای کدگذاری باز، محوری و انتخابی استخراج شد. مدل مفهومی هیامداری به گونه ای ترسیم شد که پدیده محوری (هیامداری) در مرکز قرار دارد و سایر سازه ها به عنوان عوامل تأثیرگذار، زمینه ساز یا پیامد با آن در ارتباط اند. این مدل نشان می دهد که هیامداری نه تنها یک فضیلت فردی، بلکه یک نظام رفتاری. اخلاقی با ابعاد گسترده اجتماعی، فرهنگی و تربیتی است که می تواند به عنوان یک الگوی بنیادین در تربیت انسان و جامعه اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که «هیامداری» یک پدیده محوری و چندبعدی است که ریشه در فطرت انسانی و

آموزه‌های اسلامی دارد. تحلیل متون قرآنی و روایی بیانگر آن است که حیا نه تنها یک خصلت فردی، بلکه بنیانی برای سامان‌دهی روابط اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی انسان است.

در پژوهش حاضر، حیامداری به مثابه رفتاری برخاسته از حیا تعریف شد؛ بدین معنا که فرد در موقعیت‌های گوناگون زندگی، به گونه‌ای رفتار می‌کند که اعمال او متصف به صفت اخلاقی حیا باشد. یافته‌ها نشان داد که این مفهوم با سازهایی چون شرایط علی، راهبردها، شرایط مداخله‌ای و مداخله‌ای، بسترها و مواضع ضرورت حیا و عدم حیا، و نیز پیامدهای مثبت حیامداری و پیامدهای بی‌حیایی در ارتباط است. براساس این مدل، حیا می‌تواند یک نیروی بازدارنده و هدایت‌گر باشد که فرد و جامعه را از لغزش‌ها و انحرافات اخلاقی حفظ می‌کند و به سوی کمال انسانی و تقوا سوق می‌دهد. روایات اسلامی نیز بارها بر این حقیقت تأکید کرده‌اند؛ چنان‌که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «الحیاء خیر کُلّه؛ همه حیا، خیر است» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۹۵/۷۲). همچنین امام علی علیه السلام می‌فرماید: «من کَسَاهُ الحِیاءُ ثَوْبَهُ، لَمْ یَزِ النّاسُ عَیْبَهُ؛ کسی که لباس حیا بر تن دارد، مردم عیب او را نمی‌بینند» (آمدی التمیمی، ۱۴۱۰ ه.ق).

از منظر تربیتی، توجه به حیامداری می‌تواند زمینه‌ساز تقویت فرهنگ عفاف، پاکدامنی و مسئولیت‌پذیری در جامعه باشد. در دنیای امروز که با هجوم گسترده رسانه‌ها و ترویج بی‌حیایی و بی‌پروایی مواجهیم، بازتعریف حیا در قالب یک مدل مفهومی می‌تواند راهگشا باشد. این مدل به نهادهای فرهنگی، آموزشی و تربیتی کمک می‌کند تا برنامه‌هایی منسجم و هماهنگ برای تقویت حیامداری در سطوح فردی و اجتماعی طراحی کنند.

از نظر اجتماعی نیز، حیامداری با ایجاد فضای اعتماد و احترام متقابل، سرمایه اجتماعی را تقویت کرده و از گسترش ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اخلاقی جلوگیری می‌کند. بنابراین، توجه به این فضیلت می‌تواند یکی از راهکارهای اساسی در پیشگیری از بحران‌های فرهنگی و اخلاقی جوامع اسلامی باشد. در جمع‌بندی می‌توان گفت، حیامداری نه تنها یک فضیلت اخلاقی، بلکه یک راهبرد فرهنگی و تربیتی برای ساختن جامعه‌ای سالم، متعالی و متقی است. براین اساس، پیشنهاد می‌شود در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و آموزشی کشور، جایگاه ویژه‌ای برای حیا و حیامداری در نظر گرفته شود و پژوهش‌های بیشتری در این زمینه انجام گیرد تا ابعاد پنهان و کمتر شناخته شده آن آشکار گردد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان تأکید می‌کنند که کلیه اصول اخلاقی در انجام و انتشار این پژوهش رعایت شده است. این موضوع توسط تمامی نویسندگان تأیید شده است.

عدم سوءرفتار علمی

مواردی مانند جعل داده‌ها، تحریف نتایج، سرقت ادبی (پلجیاریسم) و هرگونه رفتار غیراخلاقی دیگر در این پژوهش به طور جدی پرهیز شده است.

مشارکت نویسندگان

تمامی نویسندگان به صورت مساوی در طراحی پژوهش، نگارش مقاله، و ویرایش نسخه‌های نهایی مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان عدم وجود تعارض منافع (Conflict of Interest) را در ارتباط با این پژوهش اعلام می‌کنند. به عبارت دیگر، هیچگونه منافع مالی یا شخصی که بر نتایج تحقیق تأثیرگذار باشد، وجود نداشته است.

حامی مالی

این پژوهش بدون دریافت هرگونه حمایت مالی از سازمان های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی انجام شده است.

سپاسگزاری

نویسندگان مقاله، از دانشکده معارف و اندیشه اسلامی دانشگاه تهران که حامی معنوی و علمی پژوهش حاضر بودند، قدردانی می کنند.

منابع

- *قرآن کریم، (۱۴۱۸ ه.ق). مترجم: فولادوند، محمد مهدی. تهران: هیئت علمی دارالقرآن الکریم.
- ابن حمید، صالح بن عبد الله، و ابن ملوح، عبد الرحمن بن محمد (۱۴۲۶ ه.ق). موسوعة نضرة النعيم فی مکارم أخلاق الرسول الکریم. جده عربستان: دارالوسيلة.
- ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی (۱۳۸۵). دعائم الإسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الأحکام. قم: مؤسسة آل البيت علیه السلام.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴ ه.ق). تحف العقول عن آل الرسول علیه السلام. قم: جامعه مدرسین.
- ابن منظور، محمد بن مکرم، و شیرى، علی (۱۴۰۸ ه.ق). لسان العرب. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- ابوطالب المکی، محمد بن علی (۱۳۱۰ ه.ق). قوت القلوب فی معاملته المحبوب. قاهره: مکتبه احمد البابى الحلبي.
- استراوس، آنسلم، و کوربین، جولیت (۱۳۸۷). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه مبنایی، رویه ها و شیوه ها. مترجم: محمدی، بیوک. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اسدیان، صدیقه، قطبی، ثریا، و شعیری، محمدرضا (۱۳۹۴). طراحی مقدماتی مدل حیا مبتنی بر برداشت از آیات قرآن و مقایسه آن با روان شناسی شرم. نشریه روان شناسی بالینی و شخصیت، ۱۳ (۱۲)، ۱۴۵-۱۵۸.
- افشار، اباذر، و افشار، رقیه (۱۳۹۱). ترویج فرهنگ حیا. قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.
- انجیل متی (۱۹۹۴). عهد جدید. نیویورک: انجمن نشر کتب مقدسه.
- آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین (۱۳۶۶). شرح آقا جمال الدین خوانساری بر غررالحکم و دررالکلم. تهران: دانشگاه تهران.
- الآمدی التیمی، عبدالواحد (۱۴۱۰ ه.ق). غررالحکم و دررالکلم. قم: دارالکتاب الاسلامی.
- پاینده، ابو القاسم (۱۳۸۲). نهج الفصاحة. تهران: دنیای دانش.
- پسندیده، عباس (۱۳۸۳). پژوهشی در فرهنگ حیا. قم: دارالحديث.
- جوکار، محبوبه (۱۳۹۲). الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی. نشریه معرفت، ۲۲ (۱۸۶)، ۷۱-۸۵.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۶ ه.ق). وسائل الشیعة. محقق: حسینی جلالی، محمدرضا. قم: مؤسسة آل البيت علیه السلام لإحياء التراث.
- حکیمی، محمدرضا، حکیمی، محمد، و حکیمی، علی (۱۳۸۰). الحیة. مترجم: آرام، احمد. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- حمیری، عبد الله بن جعفر (۱۴۱۳ ه.ق). قرب الإسناد. قم: مؤسسة آل البيت علیه السلام.
- خادم پیر، علی (۱۳۹۴). خاستگاه، عوامل و آثار شرم و حیا در نگاه قرآن و حدیث. نشریه بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۲ (۳۲)، ۱۲۷-۱۵۳.
- دورانت، ویلیام جیمز (۱۳۳۷). تاریخ تمدن. مترجم: آرام، احمد. تهران: اقبال.
- رمضانی، زهرا، بشلیده، کیومرث، حمید، نجمه، مرعشی، سیدعلی، و هاشمی، سیداسماعیل (۱۳۹۸). بررسی تفاوت ها و شباهت های حیا و اضطراب اجتماعی (کمروبی). نشریه پژوهش های نوین روان شناختی، ۱۴ (۵۳)، ۱۵۵-۱۸۰.
- شریف رضی (۱۴۰۶ ه.ق). نهج البلاغه. گردآوری: فیض الاسلام، علی نقی. تهران: جاویدان.
- شعیری، محمد بن محمد (بی تا). جامع الأخبار. نجف: مطبعة حیدریة.
- شیخ صدوق (۱۳۷۸ ه.ق). عیون اخبار الرضا. تهران: نشر جهان.
- شیخ صدوق (۱۴۱۳ ه.ق). من لا یحضره الفقیه. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- ضیاءپور، جلیل (۱۳۴۳). پوشاک باستانی ایرانیان از کهن ترین زمان تا پایان شاهنشاهی ساسانیان. تهران: اداره کل موزه ها و فرهنگ عامه.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۹۰ ه.ق). المیزان فی تفسیر القرآن. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
- طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۶۵). مکارم الأخلاق. مترجم: میرباقری، ابراهیم. تهران: فراهانی.
- طبرسی، علی بن حسن (۱۳۷۴). مشکاة الأنوار. مترجم: عطاردی قوچانی، عزیز الله. تهران: عطارد.
- طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵). مجمع البحرین. تهران: کتابفروشی مرتضوی.
- عبدالرسول، عبدالحسن الغفّار (بی تا). المرأة المعاصرة. بی جا: بی نا.